

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний авіаційний університет

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Методичні рекомендації

до самостійної роботи

для студентів напряму підготовки

6.130102 «Соціальна робота»

Київ 2016

УДК 159.929(076.5)

ББК Ю 937 р

П 863

Укладач О. М. Котикова

Рецензент М. І. Радченко

Затверджено на засіданні методично-редакційної ради
Національного авіаційного університету (протокол №4/16
від 15.04.2016 р.).

Психологія особистості : методичні рекомендації до
самостійної роботи / уклад. О. М. Котикова. – К. : НАУ,
2016. – 47 с.

Видання містить перелік лекційних тем до кожного
модулю, матеріали для практичних занять, питання для
самоконтролю, список літератури.

Для студентів спеціальності 6.130102 «Соціальна робота».

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Модуль 1. ТЕОРІЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.....	6
Тема 1. Психологія особистості як наука.....	6
Тема 2. Розвиток особистості.....	7
Тема 3. Теорії особистості в зарубіжній психології.....	8
Тема 4. Психодинамічний підхід до вивчення особистості.....	9
Тема 5. Аналітична психологія Юнга.....	10
Тема 6. Індивідуальна психологія Адлера.....	11
Тема 7. Неофройдизм у концепції К.Горні.....	12
Тема 8. Неофройдизм у концепції Г.Саллівена.....	13
Тема 9. Біологічний підхід до вивчення особистості.....	14
Тема 10. Теорія особистісних рис.....	15
Тема 11. Теорія поля К.Левіна.....	16
Тема 12. Теорія ролей Дж.Міда.....	18
Тема 13. Теорія відчуження Е.Фромма.....	18
Тема 14. Епігенетична теорія Е.Еріксона.....	18
Тема 15. А.Маслоу та його теорія само актуалізації особистості.....	19
Тема 16. Теорія особистісного зростання К.Роджерса.....	20
Тема 17. Теорія особистості в екзистенціальній психології.....	22
Тема 18. Вітчизняні психологи про структуру особистості.....	23
Модуль 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ.....	24
Тема 1. Зовнішній світ особистості. Характер.....	24
Тема 2. Зовнішній світ особистості. Здібності.....	25
Тема 3. Зовнішній світ особистості. Ролі.....	26

Тема 4. Внутрішній світ особистості. Мотиваційна сфера особистості.....	27
Тема 5. Внутрішній світ особистості. Потреби.....	28
Тема 6. Внутрішній світ особистості. Відношення, стосунки, настановлення, атитюди, диспозиції, особистості.....	29
Тема 7. Внутрішній світ особистості. Конструкти та цінності особистості.....	30
Тема 8. Внутрішній світ особистості. Спрямованість особистості.....	31
Тема 9. Внутрішній світ особистості. Смыслова сфера особистості. Сенс життя.....	32
Тема 10. Екзистенціальний рівень особистості. Відповідальність особистості.....	33
Тема 11. Екзистенціальний рівень особистості. Свобода особистості. Духовність особистості.....	34
Тема 12. Я-концепція особистості.....	36
Тема 13. Самооцінка особистості. Рівень домагань.....	36
Тема 14. Психологічні захисти особистості як вплив на себе й інших.....	37
Тема 15. Маніпулювання як засіб впливу на іншу особистість.....	38
Тема 16. Порушення особистісної визначеності.....	40
Тема 17. Асертивність особистості.....	42
Тема 18. Основи психодіагностики особистості.....	43
ЛІТЕРАТУРА.....	46

ВСТУП

Упровадження такої дисципліни для підготовки майбутніх соціальних працівників, як «Психологія особистості» спрямовано на опанування студентами як теоретичних, так і практичних аспектів у вивченні особистості задля успішного вирішення усіх проблем, з якими вони будуть стикатися у своїй професійній діяльності й особистому житті.

Кредитно-модульна система організації навчання й забезпечення систематичного контролю якості та рівня знань, умінь та навичок, запроваджена в національному авіаційному університеті, передбачає засвоєння студентом матеріалу навчальних модулів. Якість роботи, рівень отриманих знань та набутих навичок оцінюється безперервно протягом семестру.

Навчальна дисципліна «Психологія особистості» складається з двох модулів:

- модуль 1 – «Теорії особистості в зарубіжній та вітчизняній психології»;
- модуль 2 – «Психологічні характеристики особистості».

Ці модулі пов'язані між собою завданнями вивчення запропонованого курсу.

У результаті опанування курсу студенти отримають **знання** про:

- основні поняття та напрямки розвитку персонології;
- об'єкт, предмет завдання та методи дослідження особистості;
- підходи до розуміння особистості та рушійних сил в її розвитку;
- структурні характеристики особистості;

- методи психологічного вивчення особистості;
- методи психологічного впливу на особистість.

Окрім того вони оволодіють **уміннями**:

- вибирати, і застосовувати теорії особистості для більш точних інтерпретацій та і передбачень почуттів, думок і дій інших людей;
- відбирати психологічні методи діагностування особистісних особливостей;
- використовувати методи психологічного впливу на особистість з метою надання психологічної допомоги різним клієнтам.

Запропоновані методичні рекомендації мають на меті допомогти студентам набути знання та сформувані уміння в галузі психології особистості. У виданні запропоновано систематизований виклад лекційних тем до кожного модулю, матеріали для практичних занять, рекомендації щодо розкриття питань плану, питання для контролю і самоконтролю, тематику доповідей, курсових, словник основних понять, а також список рекомендованої літератури до кожної теми.

Всі види навчальних робіт є обов'язковими для студентів. Їх виконання у повному обсязі допоможе засвоїти навчальний матеріал, опанувати теоретичні знання та набути практичних навичок, які передбачені програмою навчальної дисципліни.

У цілому, сподіваємось, що запропоновані методичні рекомендації допоможуть студентам засвоїти теоретичний матеріал і нададуть можливість творчо підійти до розуміння і вирішення різноманітних питань психології особистості.

Модуль 1

ТЕОРІЇ ОСОБИСТОСТІ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1. Психологія особистості як наука

1. Місце психології особистості у системі наук про особистість
2. Біологічне та соціальне в структурі особистості

3. Співвідношення понять «індивід», «індивідуальність», «суб'єкт діяльності», «особистість»

4. Персонологія як наука про особистість

5. Визначення поняття «особистість»

Дана тема є вступною до курсу «Психологія особистості». Тому важливим є опанування таких ключових понять, як: об'єкт, предмет, завдання, методологічні засади та функції психології особистості. Не менш важливим завданням виступає розуміння: що собою є психологія особистості в системі наук. Для найкращого вивчення теми необхідно розібратися у категоріальному апараті психології особистості як галузі психології. Цьому також має слугувати знання про мету і завдання психології особистості в системі знань про особистість. Виконанню цих завдань передбачає також розуміння співвідношень понять «людина», «індивід», «особистість», «суб'єкт діяльності», «індивідуальність». Необхідно також врахувати те, що характеристикам особистості властива багатомірність, багатогранність та неоднозначність. Важливо знати, що протягом тривалого часу персонологія як наука про особистість розвивалася переважно в межах зарубіжної психології. Тим не менше, існують характеристики особистості в різних класифікаціях, в тому числі й у дослідженнях вітчизняних психологів.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть автора першого визначення поняття «особистість».
2. Чому питання про предмет психології особистості залишається на сьогодні відкритим?
3. Як ви розумієте поняття «особистість»?
4. Розкажіть про етимологію поняття «особистість».
5. Що таке персонологія?
6. В чому сутність питання про співвідношення соціального і біологічного?
7. Надайте визначення поняттям «індивід», «індивідуальність», «суб'єкт діяльності».

Література [9; 10; 11]

Тема 2. Розвиток особистості

1. Підходи до розуміння рушійних сил у розвитку особистості в різних теоріях особистості

2. Розуміння поняття «розвиток» різними дослідниками

3. Підходи до розуміння рушійних сил у розвитку особистості

4. Погляди вчених на періодизацію в розвитку особистості

5. Процес соціалізації особистості

6. Зрілість особистості

У вивченні цієї теми важливо ознайомитись із основними напрямами у дослідженні розвитку особистості. Поняття «розвиток» тлумачилось по-різному різними дослідниками (А.Маслоу, В.С.Мерлін, Л.С.Виготський, Л.І.Анциферова, К.Обуховський). Зокрема, підходи до розуміння рушійних сил у розвитку особистості – принцип прагнення до рівноваги, який був властивим психоаналізу, когнітивній психології, необігевіоризму та принцип прагнення до напруження, який був характерним для концепцій гуманістичної та екзистенціальної психології. Різними також були погляди вчених на періодизацію в розвитку особистості (Г.Олпорт, Р.Кеттелл, К.Роджерс, З.Фройд, Е.Еріксон, Ф.Піаже, Б.Г.Ананьєв, О.М.Леонтьєв, Дж.Роттер, А.Бандура). Одні зазначали чіткі межі у періодизації, інші вважали, що поділяти процес психічного розвитку особистості на періоди недоцільно. Окрім того зазначені вчені мали різні погляди на процес соціалізації особистості, розуміння зрілості особистості, процес виховання, становлення «Я» та самосвідомості особистості, що є суттєвим в опануванні цієї теми.

Питання для самоконтролю

1. Що таке соціалізація особистості?
2. Назвіть основні критерії дорослості особистості.
3. Які напрями вирізняють у сучасному розумінні процесу розвитку особистості?

Література[4; 9]

Тема 3. Теорії особистості в зарубіжній психології

1. Підходи до класифікацій теорій особистості за Б.В.Зейгарнік, Р.С.Немовим, О.О.Бодальовим, Л.Хьеллом та Д.Зіглером.

2. Концепція особистості В.Джемса

3. Складові елементи особистості за В.Джемсом.

Задля всебічного розкриття сутності категорії «особистість» у психології необхідно розглянути основні ідеї зарубіжних концепцій особистості. Існує декілька поглядів на класифікацію теорій особистості. На думку Б.В.Зейгарник, їх можна поділити на три основних групи. Представники першої вважають, що рушійною силою розвитку особистості є її минуле (З.Фройд); другі – що рушійну силу людської діяльності слід шукати у спрямованості особистості у майбутнє (Дж.Келлі); треті вважають, що при вивченні рушійних сил розвитку особистості треба виходити з категорії теперішнього (К.Роджерс).

Р.С.Немов, налічуючи близько 50 теорій особистості, поділяє їх на:

-психодинамічні, соціодинамічні, інтеракціоністські; експериментальні і не експериментальні; структурні і динамічні.

Інший вітчизняний психолог, О.О.Бодальов, поділяє всі теорії на: рольові; теорії Я-концепції; когнітивні і гуманістичні; екзистенціалістські.

Питання для самоконтролю

1. Зазначте основні підходи до вивчення особистості, відомі вам
2. У чому відмінність погляду В.Джемса на особистість від його попередників?

3. Охарактеризуйте складові особистості за В.Джемсом.

Література [2; 6; 7; 10; 11]

Тема 4. Психодинамічний підхід до вивчення особистості

1. Психоаналітична теорія З.Фрейда.
2. Рушійні сили в розвитку особистості за З.Фройдом.
3. Трикомпонентна структура особистості, запропонована З.Фройдом.
4. Стадії психосексуального розвитку особистості за З.Фройдом.

Зигмунд Фройд (повне ім'я Сигізмунд Шломо Фройд; 6 травня 1856, Пржибор — 23 вересня 1939) — австрійський психолог і невролог, який вивчав людське несвідоме. Він розвинув методику вільних асоціацій та тлумачення сновидінь, яку було покладено в основу психоаналізу, і сформулював концепцію структури психіки (Ід, Его та Суперего, або Воно, Я і Над-Я).

Психоаналітична теорія, автором якої був З.Фройд, виступає прикладом психодинамічного підходу – вона відводить провідну роль складній взаємодії між інстинктами, мотивами і потягами, які конкурують або борються один з одним за панування в регуляції поведінки людини. Свідомість, як вважав З.Фройд – це лише частина айсбергу, що виступає над водою, а більша частина нашої життя проходить у боротьбі між неусвідомленими спонуками, насамперед сексуальними і агресивними.

Переходячи до розгляду сутності повністю чи частково неусвідомленого психічного матеріалу звернемо увагу на те, що вживаються різні поняття щодо їх позначення: передсвідоме, несвідоме, підсвідоме.

Питання для самоконтролю

1. Порівняйте поняття свідомість та самосвідомість.

2. Опишіть природу і функції Ід, Его та Супер-Его – трьох основних особистісних структур. Яким чином взаємодія між цими структурами створює внутрішній конфлікт у людини?

Література [2; 9; 10; 11; 12]

Тема 5. Аналітична психологія К.Г.Юнга

1. Структура особистості за К.Юнгом.
2. Функції (життєві настановленості особистості).
3. Поняття «архетип» за К.Юнгом.

Цікавий підхід Карла Густава Юнга (C.G.Jung) (1875 – 1961), швейцарського лікаря до розуміння сутності людини, ролі несвідомого в житті людини. К.Юнг стверджував, що душа (для вченого цей термін тотожний поняттю психіки) є цілісним утворенням, яке складається з окремих, відносно незалежних, але взаємодіючих частин: свідомість (Его), індивідуальне несвідоме і колективне несвідоме. К. Г.Юнг вважав, що колективне несвідоме складається з потужних первинних психічних образів – архетипів (первинна модель). До найбільш відомих архетипів вчений відносив такі, як: Аніма, Анімус, Персона, Тінь, Самість. Необхідно також знати, що К.Юнгу належить визначення таких понять як екстраверсія, екстраверт та інтроверсія, інтроверт.

Пізніше К.Юнг зрозумів, що цих двох настановленостей недостатньо для пояснення всіх відмінностей у ставленні людей

до світу. Тому він розширив власну типологію, виділивши чотири психологічні функції: мислення, почуття, відчуття, інтуїція.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте структуру особистості за К.Юнгом.
2. В чому полягає відмінність між індивідуальним і колективним несвідомим?
3. Чи поділяєте ви позицію К.Юнга стосовно існування колективного несвідомого?
4. Що вам відомо про функції (життєві настановленості) особистості за Юнгом?
5. Які чотири функції душі визначив Юнг?
6. Як ви розумієте поняття «архетип» за К.Юнгом?

Література [2; 3; 9; 10; 11; 12]

Тема 6. Індивідуальна психологія А.Адлера

1. Індивідуальна психологія: основні концепції та принципи

2. Ідеї Адлера щодо визначення типу характеру дитини залежно від порядку її народження в сім'ї

Адлер як автор індивідуальної психології, був переконаний в тому, що головна мета теорії особистості – служити економним і корисним орієнтиром для терапевтів, а за великим рахунком і для будь якої людини на шляху змін у бік психологічно-здорової поведінки. На відміну від Фрейда, він сформулював дуже економічну теорію особистості в тому сенсі, що в основу всієї теоретичної споруди лежить обмежена кількість ключових концепцій і принципів. Останні можна поділити на сім пунктів: 1) відчуття неповноцінності і компенсація; 2) прагнення до переваги; 3) стиль життя; 4) соціальний інтерес; 5) творче Я; 6) порядок народження; 7) фікційний фіналізм, які необхідно засвоїти для розуміння теорії А.Адлера.

Цікавими видаються також міркування вченого щодо впливу порядку народження дітей у сім'ї на їх характер: перша дитина, єдина дитина, друга або середульша дитина, остання дитина (наймолодша).

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте основні концепції та принципи індивідуальної психології.

1. Розкрийте механізми компенсації особистістю відчуття неповноцінності.

2. Що таке прагнення до вищості за Адлером?

Література [7; 10; 11; 12]

Тема 7. Неофрейдизм у концепції К.Горні

1. Розвиток особистості за К.Горні

2. Сутність поняття «базальна тривога»

3. Невротичні потреби, що компенсують базальну тривогу

Горні вважала, що вирішальним чинником, рушійною силою розвитку виступають стосунки між дитиною і батьками. Згідно Горні, для дитинства є характерними дві потреби: потреба у задоволенні і потреба у безпеці, які мають задовольняти батьки. Якщо це є, формується здорова особистість. Якщо ні – формується патологічна особистість. Якщо ж батьки демонструють нестійку поведінку, насмішки, глузування, невиконані обіцянки, надмірна опіка, демонстрація надання переваг сестрам і братам дитини, тобто іншим дітям. Але найбільшою небезпекою для дитини є те, що внаслідок такого ставлення у неї може формуватися базальна ворожість до батьків. Дитина опиняється так би мовити «між двох вогнів»: з одного боку – залежність від батьків, з іншого – вона відчуває до них образу і обурення. Зрештою дитина відчуває страх, любов і провину, за допомогою яких вона пригнічує ворожі почуття по відношенню до батьків, аби вижити.

Надалі така модель стосунків впливає на стосунки з іншими людьми у цієї дитини вже у дорослому житті. Так формується базальна тривога. На думку Горні, базальна тривога призводить до виникнення неврозів у особистості вже у дорослому віці.

Ці неврози виявляються у захисних стратегіях поведінки. Горні описала десять таких стратегій, які вона називала невротичними потребами або невротичними тенденціями: у любові та схваленні; у керуючому партнері; у чітких обмеженнях; у владі; у експлуатації інших; у суспільному визнанні; у захопленні собою; у честолюбстві; у самодостатності і незалежності; у бездоганності і

беззаперечності.

Потреба набуває невротичного характеру, якщо людина невтомно намагається її перетворити на спосіб життя.

Питання для самоконтролю

1. Що вклала Горні в поняття «базальна тривога»?
2. Який тип батьківського ставлення підриває у дитини відчуття безпеки і захищеності?
3. Чи вважаєте ви, що більшість сучасних батьків чутливо ставляться до потреб своїх дітей щодо безпеки? Свою думку обґрунтуйте.
4. Розкрийте десять потреб, спричинених почуттям невротичної тривоги.
5. Розкрийте три типи орієнтації, покликани подолати почуття невротичної тривоги.
6. Як пояснює Горні відмінності між здоровою і невротичною особистістю?

Література [3; 10; 11; 12]

Тема 8. Неофройдизм у концепції Г.С.Саллівена

1. Основні механізми розвитку особистості
1. Розуміння особистості як Я-системи.
2. Витоки агресії
3. Переосмислення положень психоаналітичного підходу в теорії особистості Г.Саллівена

Г.Саллівен, так само, як і К.Горні, вважав, що тривога з'являється відразу після народження, якщо на задовольняються у дитини дві потреби – у ніжності й пестощах і потреба уникнення тривоги.

Слід зупинитися ще на одному моменті у вченні Саллівена, а саме на розумінні функції мовлення, якій він відводить дещо іншу роль, ніж це прийнято у психології. Ми знаємо, що мовлення слугує механізмом і засобом розвитку узагальнення і спілкування (положення, висунуте Л.С.Виготським і надалі іншими вітчизняними психологами), що у мовленні формується мислення і водночас мовлення виступає знаряддям нашого мислення. За

Саллівеном, мовлення виступає механізмом уникання тривоги, символом, який допомагає уникнути тривоги.

Проблема соціалізації у вченні Саллівена є дещо цікавішою і змістовнішою, ніж у Горні, і все ж він не уникнув основної ознаки фройдизму – фатальності, вродженості тих механізмів, які призводять до розвитку людини.

Питання для самоконтролю

1. Які основні механізми розвитку особистості за Г.Саллівеном?
2. У чому сутність розуміння особистості як «Я-системи»?
3. Як розумів Г.Саллівен поняття «психологічний захист»?
4. У чому полягає спільне і відмінне в концепціях З.Фрейда і Г.Саллівена?

Література [2; 3]

Тема 9. Біологічний (фізіологічний) підхід до вивчення особистості

1. Конституційна типологія Ернста Кречмера
2. Конституційна типологія Вільяма Герберта Шелдона

Фізіологічний (біологічний) підхід до дослідження особистості має довгу історію. Здебільшого представники цього підходу обстоювали свою думку, спираючись на концепції особистості за допомогою **типологізації**. Дослідники цього напрямку фокусували свою увагу на будові і структурі тіла. Серед них найбільше поширення отримала типологія **Ернста Кречмера** (1888-1967), якому належить праця «Будова тіла і характер» (1921). Під типами Кречмер розумів групи характеристик, які часто зустрічаються, концентрацію властивостей, які корелюють між собою. Головна його ідея полягає в тому, що люди з певним типом будови тіла мають певні психічні особливості. Вчений провів багато вимірювань частин тіла людей і виокремив **чотири конституційних типи**: лептосоматик (астенік), пікнік, атлетик і диспластик. Подібну ідею у США обстоював **Вільям Герберт Шелдон** (1898-1977), який виділив три типи будови тіла людини: ендоморфний,

ектоморфний і мезоморфний. Представникам кожного з них властиві, як вважав вчений певні особливості темпераменту.

В цілому при всій цікавості такого підходу, слід зазначити, що автори конституційних теорій особистості недооцінювали роль середовища та соціальних умов у формуванні психічних властивостей людини на шляху її розвитку як особистості.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає основна ідея конституційної типології у вивченні особистості?
2. Охарактеризуйте типологію Е.Кречмера.
3. Порівняйте типологію Е.Кречмера з типологією В.Шелдона. Які відмінності можна виявити?
4. Зазначте переваги та недоліки типологічного підходу до вивчення особистості.

Література [9; 10]

Тема 10. Теорії особистісних рис

1. Ідеї диспозиційного напрямку у вивченні особистості (Гордон Олпорт, Реймонд Кеттелл, Ганс Айзенк та ін.)
2. Розуміння особистості Гордоном Олпортом
3. Дослідження особистості Реймондом Кеттеллом
4. Внесок Ганса Айзенка в теорію та діагностику особистісних рис.

Один з найбільш впливових прихильників диспозиційного напрямку – Гордон Олпорт вважав, що кожна особистість унікальна і що її унікальність найкращим чином може бути зрозуміла через визначення рис особистості. За Г.Олпортом, риса – це схильність поводити себе схоже у широкому діапазоні ситуацій. Вчений виділив при цьому риси загальні й індивідуальні. Надалі загальні риси Олпорт називав рисами особистості, а індивідуальні риси назвав індивідуальними диспозиціями.

Для Г.Айзенка в особистості надзвичайно важливими є два основних параметри: інтроверсія – екстраверсія і стабільність – нейротизм. Третій параметр, який називається психотизм – сила суперерегу, Айзенк також розглядав у якості основного параметру в структурі особистості. Р.Кеттелл, стверджує, що структуру особистості визначають щонайменше 16 основних рис. Він вважає також, що для передбачення поведінки можна виводити рівняння,

ґрунтуючись на точних вимірюваннях тих особистісних особливостей, які є релевантними даній ситуації.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття «риса особистості» за Г.Олпортом.
2. Наскільки шість характеристик «зрілої особистості» за Олпортом відповідають вашому власному уявленню про те, якою є здорова особистість? Чи можна назвати якусь особливість, яка могла б бути у здорової особистості, проте була б несумісною з шістьма характеристиками Олпорта?
3. Які переваги і недоліки у вивченні особистості на основі теорії рис?

Література [2; 3; 9; 10; 11]

Тема 11. Теорія поля К.Левіна

1. Основні характеристики теорії психологічного поля
2. Левін про конфлікти і мотивацію
3. Експериментальне вивчення лідерського стилю за К.Левіном
4. Експериментальне вивчення фрустрації за К.Левіном

Основна ідея Курта Левіна полягає в тому, що будь-які явища, в тому числі психологічні, слід розглядати як результат взаємодії певних сил, а не як наслідок фундаментальних якостей, які первинно притаманні об'єктам. Психологи мають розглядати психологічні процеси як вираз дії певних сил у рамках того, що пізніше він назвав *психологічним полем*. Водночас, слід зазначити, що не стільки теоретичні, скільки емпіричні дослідження принесли славу вченому, зокрема його вивчення природи конфліктної поведінки і мотивації особистості; експерименти з підлітками, які дозволили виокремити на сьогодні широко відомі лідерські стилі: авторитарний, демократичний, потуральник; експериментальне вивчення фрустрації.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність теорії психологічного поля?

2. Як ви розумієте формулу людської поведінки, запропонованої К.Левіном?

3. У чому особливості розуміння К.Левіном конфліктів і мотивації?

4. Охарактеризуйте найбільш відомі експериментальні дослідження К.Левіна та висновки, які були зроблені на основі цих досліджень.

Література [9; 10; 11; 12]

Тема 12. Теорія ролей Д.Міда

1. Погляди Д.Міда як полеміка з бігевіористами та розвиток їх поглядів на природу людини.

2. Стосунки індивіда та суспільства в інтерпретації Д.Міда

3. Значення ідей Д.Міда

Джордж Герберт Мід (1863 — 1931) вважається засновником символічного інтеракціонізму. Згідно з думкою Д. Міда, сукупність процесів взаємодії між індивідами породжує суспільство. Для того, щоб зрозуміти соціальне життя, слід зрозуміти зміст соціальних взаємодій в їхньому символічному значенні. Мід запровадив у соціологію поняття «самість» («*Self*»): ставлення людини до себе як до об'єкта. Наявність самості дозволяє людині інтерпретувати навколишній світ. Самість підрозділяється на *I* та *Me*. Саме ці два елементи складають структуру особистості. Основою взаємодії індивідів, на думку Міда, є жест. Жест містить першу фазу міжособистісної взаємодії та виступає стимулом, на який реагують інші учасники. Розвиток особистості за Мідом відбувається впродовж трьох етапів: рольової гри (*play*), колективної гри за правилами (наприклад спортивні змагання) (*game*) та *прийняття на себе ролі «узагальненого іншого»*. Мід називав свою теорію «соціальним бігевіоризмом», підкреслюючи подібність і відмінність з бігевіоризмом, що панував в той час у психології, представлений Джоном Бродесом Вотсоном.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність теорії ролей?

2. Яке значення мала теорія ролей Д.Міда для розуміння відносин між індивідом і суспільством?

Література [3; 9]

Тема 13. Теорія відчуження Е.Фромма

1. Гуманістична теорія: основні концепції і принципи
2. Механізми втечі
3. Позитивна свобода
4. Екзистенційні потреби людини
5. Соціальні типи характеру

Як представник гуманістичного напрямку, Фромм стверджував, що поведінка людини може бути зрозумілою тільки у світлі впливів культури, які існують у даний конкретний момент історії, він прагнув розширити горизонти психоаналітичної теорії, підкреслюючи роль соціологічних, політичних, економічних, релігійних і антропологічних факторів у формуванні особистості. Фромм вважав, що невід'ємною рисою людського існування у наш час є самотність, ізоляція і відчуженість, а значний ступінь автономії і свободи вибору, якими насолоджуються люди, які живуть у сучасному західному суспільстві, були досягнуті ціною втрати почуття повної безпеки і появи відчуття особистої незначущості. Люди борються за свободу й автономію, але сама ця боротьба викликає почуття відчуження від природи і суспільства. Люди потребують мати владу над своїм життям і мати право вибору, проте їм також необхідно почувати себе пов'язаними з іншими людьми. Інтенсивність цього конфлікту і способи його вирішення залежать, за Фроммом, від економічних і політичних систем суспільства.

Питання для самоконтролю

1. Яка основна ідея гуманістичної теорії Е.Фромма?
2. Назвіть способи втечі від свободи за Е.Фроммом.
3. Охарактеризуйте екзистенціальні потреби людини.
4. Розкрийте сутність орієнтацій (типів) характеру за Фроммом.

Література [2; 3; 4; 9; 10; 11]

Тема 14. Епігенетична теорія Е.Еріксона

1. Его-психологія як результат розвитку психоаналізу

2. Епігенетичний принцип
3. Характеристика психосоціальних стадій розвитку

Чимало дослідників після Фрейда намагались переглянути психоаналіз, щоб показати значення еґо-процесів і прослідкувати їх розвиток. Найвидатнішим із так званих еґо-психологів був Ерік Еріксон, для якого найбільше значення мало еґо і його адаптивні здібності у зв'язку з проблемою розвитку індивідууму. Однак з цього не випливає, що у своїй теорії він знехтував біологічними чи соціальними факторами. Вчений вважав, що будь-який психологічний феномен може бути зрозумілий в контексті узгодженої дії різних факторів. До інших особливостей теоретичної орієнтації Еріксона відносяться такі: 1) акцент на змінах, які відбуваються у процесі розвитку протягом всього життя людини; 2) спирання на «нормальне» чи «здорове», а не на патологічне; 3) особливе значення він надавав досягненню почуття ідентичності; 4) спроби поєднати клінічні спостереження з вивченням культурних й історичних факторів у поясненні структури особистості. Описані Еріксоном «вісім вікових періодів людини» є найбільш оригінальним і важливим внеском у теорію особистості.

Питання для самоконтролю

1. Яким чином теорія Еріксона модифікує і/або розширює психоаналітичний підхід Фрейда до особистості?
2. В чому сутність епігенетичного принципу?
3. Охарактеризуйте психосоціальні стадії розвитку особистості.

Література [2; 9; 12]

Тема 15. А.Маслоу та його теорія самоактуалізації особистості

1. Теорія самоактуалізації особистості А. Маслоу.
2. Дефіцитарна мотивація і мотивація зростання. Метапатології.
3. Дефіцитарний спосіб життя і метаспосіб життя: шлях до вдосконалення.

Американський психолог А. Маслоу (1907-1970) - один із основоположників гуманістичної теорії, головною характеристикою особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, до творчості та любові, в основі яких лежить

гуманістична потреба нести людям добро.

За А. Маслоу, ядро особистості утворюють гуманістичні потреби в добрі, моральності, доброзичливості, з якими народжується людина і які вона може реалізувати за певних умов. Однак, ці потреби в самоактуалізації задовольняються лише під час задоволення інших потреб і передусім фізіологічних. Більшості ж людей не вдається досягти задоволення навіть нижчих потреб. Ієрархія потреб, згідно з Маслоу, охоплює: фізіологічні потреби; потреби в безпеці; потреби в любові й прихильності; потреби у визнанні та оцінці; потреби в самоактуалізації - реалізації здібностей і талантів.

Питання для самоконтролю

1. Ознайомтесь із біографією А.Маслоу і спробуйте визначити, чи існує взаємозв'язок між особистісними властивостями А.Маслоу і змістом його теорії?

2. Чим відрізняється позиція Маслоу на природу людини від поглядів Фрейда? Підтвердіть вашу відповідь ілюстрацією їх позицій за основними положеннями.

3. Назвіть якісь головні причини того, що так мало людей досягають самоактуалізації, як її розуміє Маслоу. Що, за Маслоу, є наслідком невдачі людини у задоволенні її мета потреб?

4. У чому полягають відмінності між дефіцитарним способом життя і метаспособом життя?

5. Назвіть деякі із головних характеристик самоактуалізованих особистостей.

Література [6; 7; 9; 11; 12]

Тема 16. Теорія особистісного зростання К.Роджерса

1. Феноменологічна позиція К.Роджерса.

2. Три складових елементи в людині, які виокремлював К.Роджерс: організм з його основними процесами; феноменологічне поле (сукупність усіх переживань людини); самість (self) - та частина феноменологічного поля, яка усвідомлюється як Я.

3. Теорія самооцінки як головний конструкт у гуманістичній теорії особистості К.Роджерса.

4. Уявлення Роджерса про повноцінно функціонуючу людину.

5. Клієнт-центрована психотерапія К.Роджерса.

Однією з важливих особливостей теорії Роджерса є феноменологічний підхід до особистості, згідно з яким, основою особистості виступає психологічна реальність, тобто суб'єктивний досвід, відповідно до якого інтерпретується дійсність. Прибічники феноменологічного підходу заперечують, що довколишній світ існує як об'єктивна реальність сама по собі, незмінна для всіх. У своїй основній теоретичній роботі Роджерс визначає низку понять, з яких він розгортає теорію особистості і моделі терапії, зміни особистості та міжособистісних стосунків. За Роджерсом елементи, за допомогою яких можна охарактеризувати людину, це: організм з його основними процесами; феноменальний світ (феноменальне поле); самість (self). Від Я-концепції особистості залежить її самоприйняття, самооцінка. Вплив психолога на клієнта полягає в тому, щоб він сам в процесі психотерапії дійшов висновку, що саме він хоче і здатен змінити в собі, щоб стати повноцінно функціонуючою особистістю.

Питання для самоконтролю

1. Ознайомтесь із біографією К.Роджерса і спробуйте визначити, чи існує взаємозв'язок між особистісними властивостями К.Роджерса і змістом його теорії?

2. Поясніть концепцію організмичного процесу і його зв'язок з потребою самоактуалізації. Наведіть приклади.

3. Розкрийте зміст понять «потреба в позитивній увазі», «потреба в позитивній увазі до себе», і «умови цінності» в їх застосуванні до процесу розвитку Я-концепції.

4. Що об'єднує погляди А.Маслоу і К.Роджерса на природу особистості і які є відмінності у їх позиціях?

5. Про що свідчать дослідження щодо невідповідності між усвідомленим «Я» та «Я-ідеальним» та їх зв'язком з психологічною адаптацією?

6. Як Роджерс пояснює особистісні розлади і психопатологію? Поясніть, чим феноменологічний підхід Роджерса до розладів поведінки відрізняється від психоаналітичного підходу Фрейда.

Література [6; 7; 9; 10 11; 12]

Тема 17. Теорія особистості в екзистенціальній психології

1. Передумови появи екзистенціального напрямку в психології особистості
2. Екзистенціальний погляд на людину
3. Сутність екзистенціальних ідей
4. Єдність об'єкта і суб'єкта дослідження як принципове положення екзистенціалізму
5. В.Франкла як автор логотерапії
6. Джеймс Бюдженталь як представник екзистенціальної терапії
7. Ролло Мей як теоретичний та ідейний лідер екзистенціальної терапії

Екзистенціальна психологія – наука про те, як людська доля залежить від ставлення людини до життя і смерті, а відповідно, і до сенсу свого життя, оскільки перші дві категорії неминуче приводять до третьої. Основні проблеми, які цікавили екзистенціалістів, - це проблема життя і смерті, проблема свободи і відповідальності, проблема спілкування і самотності, а також проблема сенсу життя. Вони виконують динамічну функцію по відношенню до людини – спонукають розвиток її особистості. Найвідоміші екзистенціалісти-психологи – це В.Франкл, Дж.Бюдженталь та Р.Мей.

Зокрема, В.Франкл вважав, що саме сенс і відповідальність визначають психічне здоров'я людини і гармонію між складовими людського ества, Найголовніше, що допомагає жити, - це сенс життя. Усвідомлення невідворотності смерті змінює життя людини. Коли вона усвідомлює це, вона стає більш відповідальною за своє життя, вважав вчений. При цьому людина має певну свободу, яку не може відняти в неї ніхто.

Питання для самоконтролю

1. Чим характеризується екзистенціальний погляд на людину?
2. Що вивчає екзистенціальна психологія?
3. Як розуміють екзистенціалісти природу «буття»?

4. Що таке «автентичність особистості»?
5. Яка основна ідея логотерапії В.Франкла?
6. Що таке «екзистенціальний вакуум» за В.Франклом?
7. Охарактеризуйте основні ідеї екзистенціальної терапії Дж.Бюджентеля.

Література [9; 10; 11]

Тема 18. Вітчизняні психологи про структуру особистості

1. Особистість у культурно-історичній теорії Л. С. Виготського.
2. Особистість у теорії С. Л. Рубінштейна
3. Теорія діяльності О. М. Леонтьєва та поняття особистості
4. Погляди Б. Г. Ананьєва на особистість
5. Концепція особистості Г. С. Костюка

Видатний вітчизняний психолог Л. С. Виготський (1896—1934) відомий як творець культурно-історичної теорії розвитку психіки людини.

Відомий вітчизняний психолог С. Л. Рубінштейн —1960) розглядав особистість у контексті розроблених ним принципів детермінізму і єдності свідомості та дійсності. На його думку, особистість у з'ясуванні психічних процесів виступає як взаємопов'язана сукупність внутрішніх умов, через які заломлюються усі зовнішні діяння. До цих внутрішніх умов належать і психічні явища — психічні властивості та стани особистості.

Видатний вітчизняний психолог О. М. Леонтьєв (1903—1979) визначав особистість як цілісне утворення, яке є відносно пізнім продуктом суспільно-історичного й онтогенетичного розвитку людини. Вона виступає як результат інтеграції процесів, що здійснюють життєві відношення суб'єкта до об'єктивної дійсності. Ці відношення характеризуються подібністю своєї побудови і передбачають свідоме їх регулювання, тобто наявність свідомості, а на певних етапах — і самосвідомості суб'єкта.

Відомий російський психолог Б. Г. Ананьєв (1907— 1972) вважав, що особистість — це суспільний індивід, об'єкт і суб'єкт історичного процесу.

Важливо вивчати зв'язок між інтраіндивідуальною структурою того соціального цілого, до якого належить особистість, та інтраіндивідуальною структурою самої особистості. Саме різноманітність зв'язків із суспільством визначає інтраіндивідуальну структуру особистості, організацію особистісних властивостей та її внутрішній світ. І навпаки, стійкі комплекси особистісних властивостей регулюють обсяг і міру соціальних контактів особистості, впливають на створення нею власного середовища розвитку.

Видатний український психолог Г. С. Костюк (1899-1982) зробив значний внесок у психологічну теорію особистості. За його концепцією, індивід стає суспільною істотою, особистістю у процесі формування свідомості й самосвідомості, системи психічних властивостей, здатності брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції.

Питання для самоконтролю

1. В чому особливості розуміння особистості у культурно-історичній теорії Л.С.Виготського?
2. Як розглядав особистість у своїй теорії С.Л.Рубінштейн?
3. Яке місце займає особистість в теорії діяльності О. М Леонтьєва?
4. Як розумів особистість Б.Г.Ананьєв?
5. Викладіть основні положення концепції Г.С.Костюка щодо розвитку особистості.

Література [6; 7; 9; 10; 11]

Модуль 2.

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

Тема 1. Зовнішній світ особистості. Характер

1. Вплив темпераменту на характер особистості.
2. Характер як система ставлень
3. Характер як сукупність рис
4. Поняття «акцентуація темпераменту, акцентуація характеру, акцентуована особистість».
5. Прогностична цінність теорії акцентуованих рис особистості К.Леонгарда та тесту Шмішека.

Розглядаючи цю тему, важливо пригадати, що темперамент особистості (від лат. temperamentum – відповідне співвідношення рис) визначається як індивідуально-типологічна характеристика індивіду, що характеризує його з боку динамічних особливостей психічної діяльності і проявляється у силі, напруженості, швидкості, темпі, ритмі, інтенсивності та врівноваженості його психічних процесів, а характер (від грец. charakter – печатка, відбиток, чеканка, риса) - психічна властивість, що утворює одну з підструктур особистості і є ”сплавом” конституційно заданих властивостей психіки з виховним впливом середовища. Характер розглядають як систему ставлень – до власних справ, до інших людей, до себе, до речей і як систему рис – розумових, емоційних, вольових. Деякі риси характеру можуть бути розвинуті надміру, і це призводить до формування так званих акцентуйованих рис, як крайніх варіантів норми. Акцентуація (від лат. accentus – наголос) - надмірне посилення індивідуальних рис темпераменту і характеру, що підкреслює своєрідність реагування особистості на певні аспекти життєдіяльності і у разі впливу травмуючи факторів може проявитися у патологічному характері відповідних рис.

Питання для самоконтролю

1. Як впливає темперамент на характер особистості?
2. Охарактеризуйте властивості нервової системи, які визначають темперамент.
3. Опишіть характер як систему ставлень
4. Опишіть характер як сукупність рис. Які риси характеру притаманні вам?
5. Охарактеризуйте поняття «акцентуйована риса», «акцентуйована особистість».
6. В чому полягає прогностична цінність тесту Шмішека?

Література [2; 4; 9; 10; 11]

Тема 2. Зовнішній світ особистості. Здібності.

1. Поняття про здібності в структурі особистості
2. Структура здібностей
3. Рівні прояву обдарованості
4. Інтелект в структурі здібностей.

Пристаюючи до вивчення цієї теми, варто звернути увагу, що проблема вивчення здібностей має історію,коріння якої сягає ще в

часи античності. У вітчизняній психології проблема здібностей почала розглядатися спочатку в межах психотехніки. Якісно новий крок в теоретичному осмисленні проблеми здійснили С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов, К.К.Платонов, В.М.Мясищев та інші. Їхні дослідження призвели до розуміння здібностей як індивідуально-психологічних якостей особистості, що визначають ступінь успішності оволодіння та виконання певної діяльності і не є тотожними системі індивідуального досвіду особи. Кожна здібність людини є її здібністю до чогось, а саме до певної діяльності. Розрізняють здібності загальні та спеціальні, репродуктивні та творчі. Обдарованість – це якісно своєрідне поєднання здібностей людини, що забезпечує успішність виконання певної діяльності. Обдарованість може бути загальною і спеціальною. В якості рівнів обдарованості розглядають талант та геніальність. Інтелект можна розглядати як загальні розумові здібності особи, властивості особистості, що дозволяють вирішувати проблеми та адаптуватися до різноманітних обставин життя.

Питання для самоконтролю

1. Які вчені займалися дослідженням проблем розвитку здібностей?
2. Як схильності пов'язані зі здібностями?
3. За якими видами поділяють здібності на групи?
4. Що таке обдарованість? Які види її ви знаєте?
5. Як психологи тлумачать поняття «талант»?
6. Що таке інтелект?
7. Про що можна дізнатись, обрахувавши IQ особистості?
8. Які види інтелекту вам відомі?
9. Дайте характеристику інтелектуальним властивостям особистості.

Література [2; 4; 6; 7; 9; 10]

Тема 3. Зовнішній світ особистості. Ролі особистості

1. Поняття «роль особистості».
2. Експектації як система очікувань особистості й вимог стосовно ролей.
3. Види ролей особистості.
4. Характеристика соціальної ролі.

Людина протягом свого життя виконує безліч ролей – послідовно чи одночасно у різних сферах. Індивідуальне виконання ролі людиною має певне «особистісне забарвлення», яке залежить насамперед від її знань і умінь перебувати в даній ролі, від її значущості для неї, від прагнення більше чи менше відповідати соціальним очікуванням (експектаціям).

Експектація – система очікувань або вимог стосовно соціальних ролей, що виступають як соціальні санкції, що впорядковують систему стосунків і взаємодію в групі.

Отже, соціальна роль - це модель поведінки, що передбачає нормативно очікуваний і особистісно інтерпретований засіб взаємодії відповідно до визначеного соціального статусу та позиції.

Виокремлюють: ролі соціальні, зумовлені місцем індивіда в системі соціальних відносин – ролі професійні, соціально-демографічні тощо; ролі міжособистісні, що визначаються місцем індивіда в системі міжособистісних стосунків – лідер, знехтуваний тощо. Вирізняють також ролі активні, виконувані в даний момент і латентні (приховані), що не виявляються в даній ситуації. Окрім того, виділяють ролі інституційовані – офіційні, конвенційні, пов'язані з вимогами організації, в яку входить суб'єкт та ролі стихійні – пов'язані зі стосунками і видами діяльності, що стихійно виникають.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «статус особистості», «позиція особистості», «соціальна роль особистості».
2. Охарактеризуйте поняття «експектації особистості» та розкрийте їх значення для системи стосунків у групі.
3. Перелічіть види соціальних ролей особистості та розкрийте їх зміст.
4. Надайте визначення поняттю «професійна роль соціального працівника»
5. Розкрийте зміст поняття «міжособистісна роль студента».

Література [8; 9; 10]

Тема 4. Внутрішній світ особистості. Мотивація

1. Мотив як рушійна сила розвитку особистості.
2. Класифікація мотивів за видами.

3. Реалізація мотивів у інтересах, прагненнях, переконаннях, настановленнях.

4. Характеристики особистості, зумовлені її мотивацією

Мотив (від лат. moveo - рухаю) – це суб'єктна активність особистості у формі спонукальної причини до досягнення певних (життєвих чи ситуаційно значимих) потреб та цілей. Мотив зароджується на основі первинних (природних) та вторинних (матеріальних і духовних) потреб особистості та формує цілі її діяльності або вчинків, розкриваючи їхній смисл. Мотиви можуть бути усвідомленими і неусвідомленими. Мотив може реалізуватися у низці психологічних змінних: інтересах, прагненнях, переконаннях і настановленнях.

Мотивація поділяється на зовнішню організовану і внутрішню організовану. Перша пов'язана з впливом на формування суб'єкта мотиву дії чи вчинку інших людей (за допомогою порад, навіювання тощо). Від цього залежить ступінь навіюваності, конформності й негативізму суб'єкта. При переважанні внутрішньої мотивації виявляється така характеристика особистості, як висока включеність у задачу або захопленість. Залежно від мотивації можна виявити такі стійкі характеристики особистості: навіюваність, конформізм, негативізм, азартність.

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення поняття «мотив».
2. Які існують види мотивів?
3. На які групи поділяв мотиви особистості А.Маслоу?
4. Охарактеризуйте зовнішні мотиви. Чи можна їх розглядати як стимули?
5. Розкрийте зміст таких складових мотивації, як інтереси, прагнення, переконання, настановлення.

Література [2; 6; 7; 9; 10; 11]

Тема 5. Внутрішній світ особистості. Потреби.

1. Потреби як основа мотиваційної сфери.
2. Потреба як нужда, залежність, ставлення, стан, динамічний стан.
3. Біологічні, соціальні та ідеальні потреби за П.В.Симоновим.

4. Класифікація потреб за Е.Фроммом.
5. Ієрархія потреб за А.Маслоу.
6. Концепція потреб Казімежа Обуховського

Потреби - це сутнісні динамічні психічні сили, що проявляються у вигляді стану внутрішнього напруження, який спонукає індивіда до цілеспрямованої активності для задоволення життєво важливих функцій самозбереження, біологічного та особистісного саморозвитку. Різні вчені розглядають потреби як нужду, залежність, ставлення, стан, динамічний стан.

П.В.Симонов поділяв потреби на біологічні, соціальні та ідеальні. Е.Фромм найважливішою для особистості потребою визнавав потребу у спілкуванні, крім того – потреби у творчості, у відчутті глибокого коріння, в ототожненні, у пізнанні світу.

А. Маслоу виділяв потреби фізіологічні, у безпеці, у соціальних контактах, у самооцінці, у самоактуалізації.

К.Обуховський виокремив потреби фізіологічні, в орієнтації, сексуальні та у психічній дистанції, які він відносив до загальних, спільних для всіх людей потреб. Вважав, що також існують потреби індивідуальні, різні для різних особистостей.

Питання для самоконтролю

1. Визначте, що таке потреби.
2. Який зміст вкладається в розуміння поняття «потреби» як нужда (нестаток), залежність, відношення (ставлення), стан, динамічний стан.
3. Як класифікував потреби П.В.Симонов?
4. Як класифікував потреби Е.Фромм?
5. Яку ієрархію потреб запропонував А.Маслоу?
6. В чому суть потреб Казімежа Обуховського?

Література [6; 7; 9]

Тема 6. Внутрішній світ особистості. Відносини (стосунки) особистості

1. Відносини особистості.
2. Ставлення особистості як основа відносин.
3. Форми ставлень.
4. Настановлення (установки), атитюди, диспозиції особистості.

В основі людських стосунків лежать ставлення особистості. Ставлення людини є свідомий, вибірковий, заснований на досвіді зв'язок людини з різними сторонами об'єктивної дійсності, який виражається у діях людини, її реакціях і переживаннях (В.М.Мясищев). Вища ступінь розвитку особистості та її відносин визначається рівнем свідомого ставлення до навколишнього світу і самосвідомістю як свідомим ставленням до самого себе. Мясищев вважав, що ставлення людини – це не частина особистості, а потенціал її психічної реакції у зв'язку з якимсь предметом, процесом або фактом дійсності. Розвиток особистості – це розвиток психіки, а значить, це розвиток і накопичення досвіду психічного потенціалу.

Вирізняють три групи ставлень: до світу, до інших людей, до себе.

Вчені виокремлюють різні форми ставлень: фізичні; психічні; психологічні; взаємоставлення; міжособистісні. Ставлення особистості відображаються у настановленнях, атитюдах, диспозиціях особистості.

Питання для самоконтролю

1. Як визначав поняття «ставлення» В.М.Мясищев?
2. В яких формах реалізуються ставлення?
3. Які три групи ставлень можна виокремити?
4. Що таке «психологічні ставлення»?
5. Які ви знаєте соціально-психологічні феномени, які характеризують відносини особистості?

Література[2; 6; 7; 9]

Тема 7. Внутрішній світ особистості. Конструкти особистості. Цінності.

1. Поняття «особистий конструкт».
2. Цінності особистості.
3. Ціннісні орієнтації.

Особистий конструкт – це ідея або думка, яку людина використовує для того, щоб усвідомити або інтерпретувати, пояснювати або передрікати події оточуючого світу на основі свого досвіду. Конструкти можна подати у вигляді двополюсних шкал, які ми автоматично прикладаємо до речей, людей і подій, фіксуючи їх положення на цій шкалі (старий – молодий, добрий – злий,

легкий – важкий). При цьому подаються об’єктивні властивості всіх речей, але кожен описує явище (конструкт) емоційно та оцінно його забарвлюючи. Конструкти є найважливішою характеристикою внутрішнього світу людини. Якщо конструкт допомагає точно прогнозувати події, людина зберігає його, якщо ні, то конструкт піддається перегляду або взагалі буде виключеним.

Цінності – це предмети, явища дійсності, які виступають або можуть виступати об’єктом прагнення, інтересу, потреби для будь-якого суб’єкта.

Ціннісні орієнтації – це особистісне утворення, ставлення людини до цінності, яке характеризується усвідомленістю, стійкістю, позитивною емоційною забарвленістю, готовністю реалізувати цінність в діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «особистий конструкт».
2. Розкрийте зміст особистісних конструктів за Д.Келлі.
3. Чому особистісні конструкти вважають найважливішою характеристикою внутрішнього світу особистості?
4. Назвіть типи особистісних конструктів.
5. Дайте визначення поняття «цінності особистості» та охарактеризуйте їх ознаки.
6. Що вивчає наука аксіологія?
7. Хто запровадив поняття «ціннісні орієнтації» та які тлумачення цього поняття вам відомі?
8. Що таке «ціннісні орієнтації» у найзагальнішому сенсі?
9. Висвітліть сутність п’яти основних функцій ціннісних орієнтацій.

Література [6; 7; 9]

Тема 8. Спрямованість особистості

1. Поняття спрямованості особистості.
2. Компоненти спрямованості особистості.

Багато психологів вважають однією з найбільш важливих сторін особистості людини, яка характеризує мотиваційну сферу, її спрямованість і визначають останню як сукупність стійких

мотивів, що орієнтують діяльність особистості, що є одним з важливих регуляторів поведінки, а також визначає домінуючі ставлення особистості. Спрямованість реалізується за допомогою внутрішньої, суб'єктної активності, яка вибірково виділяє смислову єдність поведінки особистості, що є протидією випадковим обставинам. У структурі спрямованості виділяють такі компоненти: потяги, бажання, намір, інтерес, схильність, ідеал, світогляд, переконання.

За домінуючою у поведінці та діяльності людини мотивацією розрізняють три види спрямованості: на взаємодію, на завдання (ділова спрямованість), на себе (особиста спрямованість).

Питання для самоконтролю

1. Яку роль відіграє в структурі особистості спрямованість?
2. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як потяги.
3. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як бажання.
4. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як намір.
5. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як інтерес.
6. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як схильність.
7. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як ідеал.
8. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як світогляд.
9. Дайте характеристику такому компоненту спрямованості особистості, як переконання.
10. Охарактеризуйте спрямованість особистості на взаємодію. Наведіть приклад.
11. Охарактеризуйте спрямованість особистості на себе. Наведіть приклад.
12. Охарактеризуйте спрямованість особистості на інших. Наведіть приклад.

Література [2; 4; 6; 7; 9]

Тема 9. Внутрішній світ особистості. Смыслова сфера особистості. Смыс життя

1. Зв'язок категорій смысу життя, духовності, свободи.
2. Рівні смысових утворень.
3. Функції смысових утворень

Категорія смысу життя знаходиться у «внутрішньому світі» особистості, як вважає Д. О. Леонтьев. Саме смыс життя є перехідною ланкою до структур «ядра особистості», тобто до Я-Концепції особистості, світогляду людини. Хоча й межі ці досить умовні. Смыс життя тісно пов'язаний з духовністю, відповідальністю та свободою особистості. За твердженням С. Л. Франка (1877-1950) – російського філософа та релігійного мислителя, пошуки смысу життя, як, власне і осмыслення життя не могло би відбуватися поза нашою духовністю. Адже саме духовність надає смысу життю окремої людини. Майже всі праці С.Л. Франка підкреслюють взаємозв'язок понять «відповідальність», «духовність», «свобода» з поняттям смысу життя.

Смыси не є однорідними, а тим більше – однорівневими утвореннями. Існують певні ступені смысових утворень, які об'єднуються у такі рівні смысгової сфери: егоцентричний, групоцентричний, просоціальний.

Смысові утворення мають свої специфічні функції: створення образу майбутнього в розвитку особистості, постановка загальних принципів, виконують роль регулятора поведінки.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає зв'язок категорій смысу життя, духовності, свободи особистості?
2. Які вам відомі три типи смысових утворень?
3. Як узагальнено можна визначити поняття «смыс життя»?

Література [6; 7; 9]

Тема 10. Екзистенційний рівень особистості. Відповідальність особистості.

1. Теорія соціального наочіння Джуліана Роттера.
3. Поняття локусу контролю.

4. Характеристика особистостей з інтернальним та екстернальним локусом контролю.

5. Свіість особистості.

Центральною ланкою теорії соціального научіння Роттера є прогноз поведінки людини в складних ситуаціях, який залежить від локусу контролю.

Люди з екстернальним локусом контролю вважають, що їхні успіхи і невдачі регулюються зовнішніми чинниками, такими як доля, везіння, щасливий випадок, впливові люди та непередбачені сили оточення. “Екстернали” вірять в те, що вони заручники долі.

І навпаки, люди з інтернальним локусом контролю вірять в те, що удача і невдача визначаються їхніми власними діями і здібностями (внутрішніми або особистісними чинниками).

Відповідальність – це не особлива структура, а певний спосіб існування людини. Відповідальність тісно пов’язана із совістю особистості. Совість можна охарактеризувати як обґрунтований набір інтеріоризованих моральних принципів, який дозволяє оцінювати правильність і правильність здійснюваних чи спостережуваних дій.

Питання для самоконтролю

1. Які вам відомі основні категорії теорії соціального научіння Дж.Роттера?
2. Як ви розумієте поняття «потенціал поведінки»?
3. Що таке «цінність підкріплення» за Роттером?
4. Як ви розумієте поняття «очікування» і які їх види можна виділити?
5. Який зміст лежить в основі поняття «психологічна ситуація»?
6. Що таке локус контролю?
7. Які поведінкові прояви є характерними для людей з різним локусом контролю поведінки?
8. Чому інтернали і екстернали по-різному інтерпретують життєві події?
9. Як пов’язані відповідальність і совість особистості?

Література [2; 6; 7; 9; 12]

Тема 11. Екзистенціальний рівень особистості. Свобода особистості. Духовність особистості.

1. Свобода особистості як родова головна характеристика людини.
2. Гра як прояв свободи особистості
3. Творчість як форма свободи особистості
4. Ризик як форма свободи особистості
5. Пошук сенсу життя як найважливіша сутнісна характеристика людини, як прояв її свободи особистості.

Свобода волі, або свобода особистості є свободою вибору, вона визначається можливістю людини здійснювати вибір того чи іншого варіанту поведінки, часом всупереч соціальним обставинам або власним потягам. Свобода особистості - це кінцева свобода в тому розумінні, що людина не є вільною від умов абсолютно. Отже, свобода - це по-перше, свідомий вибір людиною варіанту (лінії) своєї поведінки у даній ситуації, з урахуванням не тільки змісту зовнішніх обставин, але і стану свого духовного світу. По-друге, свобода - це здатність людини «вийти» за межі реальної ситуації, спроектувати іншу ситуацію й інший свій внутрішній стан, а також організувати практичну діяльність для досягнення цього. Свобода, по-третє, - це можливість для людини знайти сенс свого існування. Особистість може виявляти свою свободу у грі, творчості, ризику, пошуку сенсу життя.

У загальному значенні сенс життя може бути визначений як ставлення людини до тієї ситуації, в якій вона перебуває в кожен даний час. Це ставлення виражається як у формі внутрішнього переживання, так і у формі зовнішньої поведінки.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, чому свобода виступає головною родовою характеристикою людини.
2. Вкажіть основні форми прояву свободи людини. Чому гра вважається однією з форм свободи людини?
3. Чому творчість є формою прояву свободи людини?
4. Чому ризик і ризикована поведінка виступають як форма прояву свободи? Що таке ризик і які ознаки ризикованої поведінки?
5. Чому пошук сенсу життя виступає проявом свободи?

Література [6; 7; 9; 10]

Тема 12. Я-концепція особистості, її складові, формування та розвиток

1. Поняття «Я-концепція».

2. Компоненти Я-концепції та її види.

4. Рекомендації щодо уникання деформацій у розвитку Я-концепції.

“Я-концепція” – це відносно стійка система знань, уявлень і переживань особистості, в яких відображається її відчуття власної унікальності та емоційно-оцінне ставлення до всього того, що вона включає в своє “Я”.

Я-концепція є по суті настановленістю (системою настановлень – рос. – установок), що має як свідомий так і неусвідомлюваний характер і виявляється у триєдності когнітивного, афективного і поведінкового компонентів: Я-образу – уявлення індивіда про себе – здібності, якості, соціальна значущість тощо (когнітивний компонент настановленості); самооцінки – емоційна оцінка уявлень, яка спричинена порівнянням Я-реального і Я-ідеального, яка викликає більш або менш сильні емоції, пов’язані з прийняттям або осудом цих уявлень (емоційно-оцінний компонент настановленості); поведінкового потенціалу або потенціалу реагування, тобто конкретних дій, спричинених Я-образом та самооцінкою (поведінковий компонент настановленості). Я-концепція може бути позитивною, негативною або конфліктною.

Питання для самоконтролю

1. Що собою являє Я-концепція?
2. Які існують складові Я-концепції?
3. Що може здеформувати самооцінку?
4. Наведіть приклади поведінкових проявів особистостей з різними Я-концепціями.
5. Чому коригувати Я-концепцію так важко?
6. Поясніть, за якими ознаками визначають стадії розвитку людини.

Література [6; 7; 9; 12]

Тема 13. Самооцінка особистості. Рівень домагань.

1. Самооцінка в структурі Я-концепції.

2. Види самооцінки.

3. Чинники, що впливають на розвиток самооцінки

Самооцінка – цінність, значущість, котрою індивід наділяє себе в цілому та окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки. Це відносно стійке структурне утворення Я-концепції. Відноситься як і Я-концепція в цілому до ядра особистості. Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань людини – ступенем складності цілей, які вона собі ставить. Самозадоволеність особистості в житті зумовлена тим, як співвідносяться між собою зреалізовані та потенційні здібності. У зв'язку з цим В.Джемс пропонував розглядати співвідношення реального успіху та домагання:

Самоповага (самооцінка) = (успіх) / (рівень домагань).

Самооцінка може бути заниженою, завищеною, високою (адекватною).

Чинники, що впливають на формування самооцінки: співставлення образу реального “Я” з образом ідеального “Я”, тобто уявленням про те, якою людиною хотіла б бути; оцінювання даної людини значущими для неї людьми. Людина оцінює себе суб'єктивно, але виходить із розуміння того, як, на її думку, оцінюють її інші; людина відчуває задоволення не від того, що вона просто щось робить добре, а від того, що вона обрала певну справу і саме її робить хороше.

Питання для самоконтролю

1. Що таке самооцінка?
2. Які види самооцінки ви знаєте?
3. Що може здеформувати самооцінку?
4. Наведіть приклади поведінкових проявів особистостей з різними самооцінками.
5. Чому коригувати самооцінку так важко?

Література [6; 7; 9; 12]

Тема 14. Психологічні захисти особистості як вплив на себе і оточуючих

1. Сутність поняття «психологічний захист».
2. «Примітивні» психологічні захисти (ізоляція, ідеалізація, знецінення, заперечення, проекція, інтроекція)

3. «Зрілі» психологічні захисти (витискування, регресія, заміщення, ідентифікація, сублімація, раціоналізація)

З.Фройд вважав, що людина і суспільство знаходяться в антагоністичних відносинах, соціальний світ не сприяє і де дає можливості повністю задовольняти власні потреби, бажання та жити за принципом задоволення. Світ зустрічає людей ігноруванням їх потреб, нерозумінням, критикою, приниженням, втратою близьких та рідних людей тощо. Все це впливає на виникнення емоційних переживань та поведінку людини. Вирішення таких ситуацій пов'язане з "несвідомим запуском" психологічних захистів, які допомагають: уникнути будь-якого дезорганізуючого емоційного переживання, що є загрозовим для "Я" або опанувати ним – тривогою, страхом, почуттям провини, сорому, горем тощо; зберегти самоповагу, підтримати позитивне почуття власного "Я." Психологічні захисти "Его"- це способи здорової творчої адаптації до навколишнього середовища, які діють протягом всього життя людини. Серед них виділяють «примітивні» (ізоляція, ідеалізація, знецінення, заперечення, проєкція, інтроекція), та «зрілі» (витискування, регресія, заміщення, ідентифікація, сублімація, раціоналізація).

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте роль несвідомого у виникненні психологічних захистів.
2. Дайте визначення поняттю «психологічний захист».
3. Як ви розумієте поняття «психологічний захист»? Від чого він захищає?
4. Чому частину захистів називають «примітивними»?
5. Чому частину психологічних захистів називають «зрілими»?

Література [2; 8; 12]

Тема 15. Маніпулювання як засіб впливу на іншу особистість

1. Маніпуляції у спілкуванні
2. Типи маніпуляторів, прийоми їх впливу на особистість
3. Знеосіблення об'єкта маніпулятивного впливу та прихованість мети маніпулятора як ознаки маніпуляції

4. Способи протидії маніпуляторам

Корені сучасного маніпулятора, зазначає американський психолог Е.Шостром, слід шукати у нашій орієнтації на ринок, коли людина – це річ, про яку необхідно багато знати і якою необхідно вміти керувати.

Е.Шостром виділив вісім основних маніпулятивних типів, їх легко впізнати, оскільки в кожному з них можна впізнати когось із знайомих і самого себе також. Це: Диктатор; Ганчірка; Калькулятор; Причепа (Плющ); Хуліган; «Добрий Хлопець»; Суддя; Захисник. Важливо зрозуміти способи їх поведінки, їх прояви. Вони використовують різні тактики та прийоми, проте всім маніпуляторам властиво ставитися до свого співрозмовника не як до суб'єкта взаємодії, а як до об'єкта, об'єкта маніпуляції. Для маніпулятора інтереси співрозмовника нецікаві, а свої справжні інтереси він приховує.

Під *маніпулятивними тактиками* слід розуміти різноманітні оманливі прийоми і способи впливу (наприклад, тактика запускання чуток), які спонукають співрозмовника діяти й висловлюватися на збиток своїм же інтересам. Далекі він так би не чинив, якби не був введений в оману іншою стороною. Найпоширеніші маніпулятивні тактики: провокування ваших захисних реакцій; провокування вашої розгубленості, дезорієнтації; гра на вашій нетерплячці; формування уявлень, що співрозмовник готовий до співпраці; заплановані поступки; «заколісування» з метою «вбити» пізніше. Зрозумівши сутність цих тактик, тим не менше не так просто чинити їм спротив.

Способи протидії маніпуляторів можуть бути різні: тримати себе впевнено, не боятися потрапити в незручне становище, не уподібнюватись маніпуляторіві, натомість нарощувати свій тиск м'яко і поступливо тощо.

Питання для самоконтролю

1. Що таке маніпуляція у спілкуванні?
2. Дайте характеристику різним типам маніпуляторів та розкрийте прийоми, які кожен тип використовує з метою впливу на іншу людину.
3. Розкрийте особливості знеособлення об'єкта маніпулятивного впливу та прихованість мети маніпулятора як ознаки маніпуляції.

4. Перелічіть способи протидії маніпуляторам.

Література [13]

Тема 16. Порушення особистісної визначеності як результат неспроможності змінити себе та інших

1. Відчуження особистості як «запусковий механізм» дисоціації особистості
2. Явище викривлення самосприйняття, послаблення здатності до децентрації при порушеннях особистісної визначеності
3. Вплив алкоголізації та наркотизації на втрату особистісної визначеності
4. Стани особистості, характерні для порушення особистісної визначеності: деперсоналізація, дереалізація
5. Поняття «розщеплення особистості»

Одним із проявів порушень особистісної визначеності виступає надлишкова інтенсифікація механізму відчуження. У цілому відчуження є психологічним захистом, який полягає в ізоляції, відосібленні всередині свідомості тих зон, в яких міститься інформація про травмуючі фактори. Ця неприйнятна для людини інформація, захоплюючи деяку частину свідомості, переводить її у пасивний, «інкапсульований» стан, самостійно автономну зону, доступ до якої є блокованим.

Наявність таких зон призводить до змін у процесах пам'яті, мислення. Поточні чи минулі події починають сприйматися відокремлено, зв'язки між ними не актуалізуються і не осмислюються. Тобто особистість психологічно захищається вже не від власне неприємних фактів, а зв'язків між ними і не відворотних при цьому висновків не на користь особистості.

Перевищення межі сформованості таких автономних зон призводить до особливого явища: розщеплення, дисоціації особистості.

Явище дисоціації є характерним для поведінки осіб, хворих на хронічний алкоголізм. Алкоголь, змінюючи збудливість нервових центрів і вносячи безлад у зв'язки між ними, створює ілюзію звільнення від докорів совісті, тиску обов'язку, зобов'язань перед оточуючими. У хронічного алкоголіка ізолюються, відособлюються саме ці базові компоненти свідомості. Алкоголь

полегшує і здатність до проекції (тобто переносу своїх неприйнятних переживань, намірів і вчинків), ослаблення межі між «Я» «Не-Я». Вже на початкових стадіях сп'яніння межі особистості нібито розмиваються, знижується здатність розрізняти свої властивості і властивості співрозмовника.

Відбувається відчуження особистості, яке забезпечує захист особистості шляхом відсторонення від власних переживань. Проте при цьому психіка нібито *розщеплюється* на несумісні і чітко відокремлені одна від іншої області (зони). Кожна із відповідних зон має внутрішню несуперечливу організацію усвідомлювані проблеми і способи їх вирішення, фільтри, які пропускають інформацію з пам'яті або із зовнішнього світу. В стані розщеплення свідомості одна або декілька її частин нібито відмовляються від своєї відповідальності за збереження тотожності особистості з процесами, які протікали раніше (сприйняття, запам'ятовування, мислення, емоційно-вольовий компонент).

Відчуження може супроводжуватися різними станами: *деперсоналізації, дереалізації, галюцинації і маячні*. Описані вище явища – розлад самосвідомості, порушення механізму сприйняття почуттів, думок і спогадів як «своїх» - відносяться до *деперсоналізації*. У людини може виникнути відчуття, нібито вона не проживає власне життя, а відсторонено дивиться відповідний фільм. *Дереалізація* супроводжується порушенням сприйняття зовнішніх явищ і предметів, відчуття нереальності і не рідко ворожості «чужого» оточуючого світу. Галюцинації і маячня так пов'язані зі зміною сприйняття, яка трансформує небезпечну ситуацію, перериває з нею контакт або доповнює брак інформації.

Якщо відчуження – це прийом психологічного захисту, функціональний розлад психічного життя, то існують кілька психічних захворювань, які мають органічний спадковий характер. До них відноситься *шизофренія*.

Питання для самоконтролю

1. Який психологічний механізм може зумовити порушення особистісної визначеності?
2. Як впливає алкоголізація та наркотизація на особистісну визначеність?
3. Наведіть приклад прояву механізму проекції в патологічному стані.

4. Розкрийте сутність розщеплення (дисоціації) особистості та особливості прояву відчуженості.

5. Дайте характеристику таким станам, як: деперсоналізація, дереалізація.

6. Схарактеризуйте роль спадковості та умов виховання щодо виникнення захворювання на шизофренію

Література [2; 4; 8]

Тема 17. Асертивність особистості

1. Поняття асертивності та асертивної поведінки

2. Техніки асертивної поведінки

Асертивність – особистісна риса, яку можна визначити як автономність, незалежність від зовнішніх впливів і оцінок, здатність самостійно регулювати власну поведінку (самодостатність).

Гуманістична психологія протиставляла самореалізацію бездумному маніпулюванню людьми, а також транзакційному аналізу.

Ще в кінці 50х-на початку 60х років ХХ століття класик цього чисто практичного досвіду міжособистісної комунікації американець **Ендрю Солтер** прагнув навчити своїх учнів спонтанним реакціям, розумному прояву емоцій, вмінню прямо говорити про свої бажання і вимоги. Він вчив висловлювати власну думку, не боятися заперечувати, причому як використовуючи аргументи, так і за допомогою того, щоб постійно наполягати на своєму, коли будь-яка аргументація є вже зайвою і недоречною. Він знайомив людей з тактиками задоволення справедливих вимог і відмови як відповіді на неприйнятні домагання, так, щоб при цьому не потерпали, не порушувались права інших людей. Він навчав підходам примирення з критикою (справедливою чи несправедливою) і з власними помилками. Він також навчав умінню просити інших про послугу без відчуття незручності. Йому було відомо, що компроміс – нерідко краща з перемог. Послідовники Е.Солтера поглибили цей метод.

Чому навчає асертивність? Краще формулювати свої бажання і вимоги і домагатися їх задоволення, вчитись «слухати і чути» те, чого хочуть від вас оточуючі, вміти більше любити себе.

Асертивність – (від латинського assertorius – стверджувальний; італ.- assertivo; нім. – assertorisch; англ. - assertive – стверджувальний, надміру настирливий, самовпевнений, наполягаючий) – здатність бути вільним, спонтанним у вираженні своїх емоцій, вміння прямо формулювати, виражати свої бажання, вимоги, не порушуючи прав інших людей (закріплених юридично або на основі взаємного порозуміння, згоди, консенсусу). Внесок у практичну розробку відповідних стратегій поведінки вніс американець Е. Солтер. До вітчизняного читача та користувача вона дійшла в інтерпретації В. Каппоні та Т.Новака (див. список рекомендованої літератури). Оволодівати асертивністю можна беручи участь у соціально-психологічному тренінгу (групова робота). Але освоювати техніки асертивної поведінки можна і індивідуально – вони викладені у вищезгаданій книзі.

Існує кілька технік асертивної поведінки, оволодівши якими, ваша особистість стане більш вільною, ви будете впевненіші в собі, не зашкоджуючи при цьому інтересам партнера по спілкуванню. Це техніки: «Заїжджена платівка»; «Перманентна відмова»; «Прохання виявити люб'язність»; «Прийнятний компроміс»; «Асертивна «критика»; «Відчинені двері».

Важливо не лише зрозуміти їх сутність, але й відпрацювати практично у вигляді тренінгових вправ.

Питання для самоконтролю

1. Що таке асертивність?
2. Чим характеризується асертивна поведінка?
3. Які існують міфи, котрі сприяють втраті особистістю асертивності?
4. Перелічіть «асертивні права людини»
5. Що таке техніки асертивної поведінки?

Література [5]

Тема 18. Основи психодіагностики особистості

1. Етика психодіагноста
2. Методи психодіагностики особистості : тестування, проективні методи, бесіда, анкетування, анамнез
3. Рівні психодіагностики особистості

Сучасна психодіагностика особистості визначається як наукова дисципліна, що розробляє методи виявлення та

вивчення психологічних особливостей особистості. Вона тісно пов'язана з усіма розділами психологічної науки, які, власне, і закладають її наукові основи. Під психодіагностикою зазвичай розуміється галузь практики. Незважаючи на те, що психодіагностика часто є залежною від ступеню розробленості основних проблем диференціальної, вікової, медичної та інших галузей психології, вона має свій предмет - психологічні особливості особистості та способи їх вимірювання.

Особистість є особливим предметом пізнання. Найважливішою причиною цього факту виступає її динамічність. Особистість – надзвичайно рухлива і мінлива категорія. Вивчаючи її сьогодні, ми не можемо гарантувати, що саме такою вона буде завтра. Усі ми зростаємо та розвиваємось, до того ж змінюється і суспільство, що нас оточує. То ж основною функцією є створення умов для найповнішого розвитку і самореалізації особистості.

Водночас одним із практичних завдань сучасної психодіагностики особистості є створення об'єктивної основи для побудови образу іншої людини. В цьому виявляється тісний взаємозв'язок психодіагностики особистості з одним із найактуальніших розділів сучасної соціальної психології – психології спілкування.

Таким чином, у компетенцію психодіагностики особистості входять:

- конструювання і апробація методів;
- розроблення принципів і вимог, які вони мають задовольняти;
- розроблення правил проведення обстежень, способів обробки й інтерпретації результатів;
- розроблення технологій організації і проведення психодіагностичного обстеження як комплексної системи взаємодії психодіагноста, обстежуваного і психодіагностичного методу;
- вибір і теоретичне обґрунтування критеріїв зіставлення результатів;
- розроблення прийомів, що сприяють швидкому і правильному прийняттю рішень щодо визначення діагнозу тощо.

Отже, під психодіагностикою особистості слід розуміти наукову дисципліну, яка виявляє психологічні особливості особистості, що дозволяють прогнозувати успішність її розвитку і самореалізації в умовах, що постійно змінюються, в яких живе особистість і взаємодіє з оточуючим світом.

До основних принципів роботи психолога можна віднести:

- принцип відповідальності;
- принцип добровільності;
- принцип довіри;
- принцип компетентності;
- принцип безоцінковості;
- принцип конфіденційності.

Особистісне зростання й особистісне становлення психолога, враховуючи особливості цієї професії, пов'язані з подоланням низки моральних спокус, які необхідно знати й враховувати у своїй професійній діяльності. Зокрема.

Етичний кодекс психодіагноста:

- створення для особистості, яка вивчається стану психологічного комфорту в процесі обстеження;
- збереження таємниці спілкування;
- використання психологічної інформації в інтересах обстежуваної особистості;
- поєднання діагностичних завдань із формувальними;
- у дослідженні йти від завдання розпізнавання і формування особистості до вибору відповідних характеристик, доступних вивченню, і лише потім – адекватних методик, а не навпаки;

- одного метода або методики, якими б досконаліми вони не були, недостатньо для повного вивчення особистості. Необхідно поєднання низки методик і методів.

Зазначимо, що етика зумовлює відповідальність психодіагноста за точність і об'єктивність постановки психологічного діагнозу і рекомендацій. Етичні вимоги поширюються не лише на принципи і методи роботи психодіагноста, але і на його особистісні властивості і професійні якості.

Існують різні методи психодіагностики особистості : тестування, проєктивні методи, бесіда, анкетування, анамнез та

рівні психодіагностики особистості: експрес-діагностика; поглиблена діагностика; глибинна діагностика.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає психодіагностика особистості?
2. Наведіть визначення поняття «психодіагностика особистості».
3. Перелічіть етичні особливості роботи психодіагноста.
4. Які способи отримання емпіричних показників вам відомі?
5. Охарактеризуйте три рівня психодіагностики особистості.

Література [9]

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Психология личности : учебник / А. Г. Асмолов. - М. : Изд-во МГУ, 1990. -367 с.
2. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посібник / М.Й. Варій - К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
3. Зейгарник Б. В. Теории личности в зарубежной психологии / Б. В. Зейгарник. - М. : Изд-во МГУ, 1982. - 128 с.
4. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко, К.С.Максименко, М.В.Папуча – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
5. Каппони, В. Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь / В. Каппони, Т. Новак. – СПб. : Питер, 1995. – 186 с.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. и общая редакция Л.В.Куликова. -СПб. : Питер, 2002. -480 с.
7. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології : навч. посібник / В.В.Рибалка – К. : ІПППО АПН України, 2006. – 400 с.
8. Семиченко В. А. Психология личности / В. А. Семиченко. – К. : Видавець Ешке О.М., 2001. – 427 с.
9. Слотина Т.В. Психология личности : учебное пособие / Т.В.Слотина. - СПб : Питер 2008. – 304 с.

10. Столяренко Л.Д. Психология личности / Л.Д. Столяренко, С.И.Самыгин. - Изд. 3-е. - Ростов н/Д : Феникс, 2014. – 575 с.

11. Столяренко О.Б. Психологія особистості [курс лекцій та практикум] : навч. посіб. / О.Б. Столяренко. - Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори - 2006», 2011. - 220 с.

12. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: 2002. – 608 с.

13. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации / Э. Шостром. — М. : Апрель-Пресс, Психотерапия, 2008. — 192 с.